

Van Bourscheit en Antwerpen

Achtergronden bij de betrokkenheid die Van Bourscheit had bij het onderwijs aan de Antwerpse Academie voor Schone Kunsten

Van Bourscheit was vanaf 1741 docent bouwkunst aan de Academie te Antwerpen. Het onderwijs werd onafhankelijk van het gilde van Sint Lucas voortgezet. De betrokkenheid van Van Bourscheit bij het architectuuronderwijs te Antwerpen kwam voort uit de ambities die al eerder leefden onder enkele beeldhouwers architecten, collega's van Vader van Bourscheit en van Bourscheit jr. zelf.

De schilders en beeldhouwers waren in Antwerpen al vanaf de zeventiende eeuw geïnteresseerd in de architectuur. Rubens ontwierp zijn Rubenshuis, Jordaens het Jordaenshuis. De generatiegenoten van Van Bourscheit senior (1668 -1728), zochten naar

een mogelijkheid om de architectuur in hun stad te verheffen. H. F. Verbrugghen, A. van Papenhoven, J. C. de Cock, Michiel van der Voort de Oude en de beide Van Bourscheits wilden de bouwkunst in hun stad op een hoger plan te brengen. Ze zochten vooral inspiratie in het classicisme van de Noordelijke Nederlanden en de Franse bouwkunst. Zelf voelden ze de behoefte aan goed onderwijs, onafhankelijk van het gilde en de gilde-traditie. Zoals ook de Parijse Academie had bewezen kwam goed onderwijs de kwaliteit van de architectuur en de bloei van de kunst ten goede. Het academische onderwijs te Antwerpen functioneerde volgens hen niet naar behoren. De beeldhouwer Joannis Claudius de Cock raadde zijn leerlingen rond 1720 dringend af lessen aan de academie te volgen, hij vond het beter om tractaten te raadplegen¹⁰⁶. In 1741, toen het gilde dreigde de lessen aan de Academie te stoppen, waren Alexander van Papenhoven (1168-1759) en Van Bourscheit II graag bereid om de lessen vrijwillig voort te zetten. Uit de onderzoeken en verslagen door van Bourscheit c.s. over het beheer van de Academie door het gilde van St. Lucas bleek er veel kritiek op de lessen te zijn¹⁰⁷. Volgens van Bourscheit waren de

dekens van het gilde niet in staat om goed les te geven omdat ze zelf te weinig kennis van zaken hadden. Er waren andere meesters die in Rome en Parijs waren geweest die beter les wisten te geven. *Zie deel IV: Ontwikkeling in Architectuurstijl*

De Antwerpse 'Archimedes'

Een belangrijke persoonlijkheid die van invloed kan zijn geweest op de generatie beeldhouwers van Van Bourscheit senior, was Abraham Genoels (1636 -1723). Hij kreeg in Rome van zijn collega's de bijnaam Archimedes omdat hij uitblonk in de wiskunde. Hij was hier op studiereis samen met andere kunstenaars waaronder Peter Verbrugghen de Oude. Genoels tekende drie maanden per jaar naar de Natuur *al wat de natuur geeft tot voorbeeldt schoon en waar*. Hij bracht gipsen en marmeren studieobjecten mee terug en bood deze te Parijs aan Colbert, hoofd van de Koninklijke Academie naast de koning, aan. Genoels werd hierna lid van de Franse Academie op voordracht van Lebrun en werkte aan de achtergronden van diens schilderijen. In de jaren tachtig kwam hij terug naar Antwerpen waar hij aan huis les gaf aan jonge kunstenaars. Hij doceerde perspectief, geometrie en bouwkunst doceerde. Van der Sanden dichtte hierover: *'Hy tot de wetenschap*

106 R. Peeters, 'Een wegbereider tot het neo-classicisme: de Antwerpse Beeldhouwer Joannes Claudius de Cock', *Vereniging van de Oudheidkundige en Geschiedkundige Kringen van België*, XXXIIe zitting, congres van Antwerpen, 27-31 Juli 1947, Koninklijke Oudheidkundige Kring van

Antwerpen XXIIe en XXIIIe jaarboek Antwerpen 1950, Cock prijst voortdurend matiging en beheersing aan, op classicistische versobering van de late-barok. (...) Hij prijst de regelmaat van het antiek gebouw en verwijst naar Vitruvius, Scamozzi, Palladio en Vignola, 288 In een gedicht ten behoeve

van zijn leerlingen 1720. Rond 1690 werkte Cock in het atelier van H.F. Verbrugghen. 107 K.A.S.K.A. stukken onder 193, *Papiere nopende de bestiering van d'heeren directeurs voor d'Accademie tegen die dekens van St Lucas Gilde e.a.*

der doorzicht konst geraeckte'; en gaf de lessen ook in de architectuer. Syn Huys was voor die konst een school, als voort figuer (...)¹⁰⁸ De Jongelingen vrij in sijn konstschole quamen Om wat de meetkonst raekt het verschiet en gebouww. Bij beeldwerk en Pinceel te voegen even gauw. Genoels bleef dus uijt lust de Jonckheijt onderrichten: als hij tot Parijs zag een school der bouwkunst stigten. Dit was schreef van der Sanden zelf in een voetnoot, de *Académie Royale d'Architecture* opgericht in 1671.¹⁰⁹

Genoels was dus een goede bekende van Peter Verbrugghen de Oude, de vader van H.F. Verbrugghen. Hij was een goede vriend van de reeds genoemde beeldhouwer Michiel van der Voort. De van Bourscheits werkten weer veel samen met de Verbrugghens vanwege de band die bestond via Scheemaeker de leermeester van Vader van Bourscheit, Scheemaeker had les gehad van Peter Verbrugghen de Oude. De bovengenoemde Claudius de Cock, werkte een tijd in het atelier van H. F. Verbrugghen. Van Bourscheit de Oude werkte met Michiel van der Voort samen aan het beeldhouwwerk van de lambrisering van de Carolus Borromeus na 1718. Het is mogelijk dat deze Genoels bijdroeg aan belangstelling voor het classicisme en kennis over

de Franse bouwkunst. Er moet hoe dan ook een uitwisseling van ideeën hebben plaatsgevonden tussen de belangrijke beeldhouwers -architecten van de late zeventiende en vroege achttiende eeuw. Het lijkt erop dat Van Bourscheit II een kind is van deze 'architectuur school'. In zijn latere werken van na 1741 zou hij zich nog steeds verdiepen in de bouwkunst van de Noordelijke Nederlanden en vooral in de Franse architectuur.

De geschiedenis van de Academie voor Schone Kunsten

Van Bourscheit was vanaf 1741 als directeur en docent verbonden aan de Hernieuwde Antwerpse Kunstacademie. De geschiedenis van deze Academie gaat terug tot de zeventiende eeuw. Antwerpen genoot in de zeventiende eeuw nog steeds internationale belangstelling.¹¹⁰ De stad was een belangrijk kunstcentrum met veel directe invloed uit Rome. Pas later in de eeuw bleek dat het artistiek-culturele leven toch te lijden had van

de economische en politieke moeilijkheden waarin de stad verkeerde. Om de kwaliteit van het onderwijs aan jonge kunstenaars te verbeteren, richtte men in 1663 een Academie op. Voorbeeld waren de Italiaanse kunstschoolen en de in 1648 opgerichte *Académie Royale de Peinture et de Sculpture* in Parijs. In aanvulling op het onderwijs bij de meester thuis werden op de Academie modernere ideeën en theorieën onderwezen. Men hoopte dat de aanwezigheid van een Academie hetzelfde effect zou hebben als in Parijs en opnieuw veel *fraaie meesters* en ook *kunstlievenden* aan zou trekken. Ook verwachte men dat verwante nijverheid -en handelsactiviteiten weer zouden aantrekken. *Want de gestelde academie binnen Parijs is oorsaeck ende de spore geeft om de selve alhier te versoeken, om alsoo de consten, hoe wel verswackt, in dese stad ende lande te behoude ende op te quicken*¹¹¹. Vanaf het begin vond men architectuuronderwijs belangrijk. De kosten van het eerste jaar bedroegen in totaal 980 gulden. Ruim de helft van dit bedrag werd uitgegeven aan de vergoeding van de leeraren in bouw-, doorzicht- en meetkunde¹¹²!

108 Mark EdoTralbaut, 'De Antwerpse "meester constbeeldhouwer" Michiel van der Voort de Oude (1667-1737), zijn leven en werken' *Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen Letteren, en Schone Kunsten van België.*, Antwerpen 1950, 229.

109 Ja oobus van der Sanden op.cit. III, 213 - 218

110 ibidem

111 ibidem 305, Hiervoor had vooral de Deken van het St. Lucasgilde David Teniers zich ingespannen. Vanaf 1651 was David Teniers hofschilder van aartshertog Leopold-Willem van Oostenrijk, gouverneur-generaal van de Spaanse Nederlanden. En in deze bevoorrechte positie kon hij een belangrijke impuls geven aan de Antwerpse kunstschool. F. Jos Van den Branden, *Geschiedenis der Academie van Antwerpen*, Antwerpen 1867,

blz. 56, 57 en J. van Straalen, *Jaarboek der vermaerde en Kunstrijke Gilde van Sint Lucas binen de stad Antwerpen 1434-1799*, tweede hoofdstuk van de Koninklijke Academie dezer stad sedert haere afscheyding in St Lucasgilde, 236 ff 112 Zie ook Rekenboek 1662-1741, fol 22 St.Lucasgilde, K.A.S.K.A. archief, hier geciteerd uit Van Looij op.cit 311, noot 14

Anders dan in Parijs waar in 1671 de *Académie Royale d'Architecture* werd opgericht was er in Antwerpen maar een Academie.¹¹³

Het beheer van de Academie was in handen van de Dekens van St. Lucas. Tussen 1715 en 1722 verlieten veel leerlingen de stad. Hierdoor had het gilde van St. Lucas minder inkomsten. De lessen tekenen *naar het leven* of modeltekenen en *naar het antiek* of het tekenen naar gipsen modellen werden verplaatst en ingekrompen. In 1741 kwamen de dekens van het gilde tot het besluit om de lessen aan de academie wegens gebrek aan financiële middelen te stoppen. De Academie had in hun ogen niet het gewenste resultaat. Niet iedereen was het met het besluit van de Dekens eens. Zes gildeleden, waaronder J.P. van Bourscheit, bleven geloven in de mogelijkheden van het onderwijs en zetten de cursussen *zonder vergoeding voort*.¹¹⁴ Voorwaarde was dat de Academie onafhankelijk van het gilde van Sint Lucas zou voortbestaan. Het tekort aan financiële

middelen werd opgevangen door vrijwillige bijdragen van kunstminnende stadsgenoten die een jaarlijkse vaste som van zeven gulden stortten. Op 2 oktober 1741 werd de *klas naar het leven* heropend. Ook het tekenonderwijs *naar plaester modellen* zou hervat worden¹¹⁵. Het studentenaantal nam weer toe. Na enige conflicten met het Sint Lucasgilde dat zich, in haar rechten, bedreigd voelde werd in 1749 definitief beslist om de academie over te dragen aan de stad.¹¹⁶ Keizerin Maria-Theresia, die met de Vrede van Aken van 18 oktober 1748 de Zuid-Nederlandse provinciën weer onder haar gezag kreeg, stelde Prins Karel-Alexander, hertog van Lotharingen, aan als landvoogd. Hij was tevens beschermer van de kunsten en van de Academie en gedroeg zich als zodanig. Hij dacht actief mee en deed omstreeks 1755 voorstellen om het onderwijs te verbeteren. Het centrale bestuur te Brussel zou het algemene beleid voeren en het lerarencorps zou samen met het stadsbestuur de pedagogische lijnen bepalen. Het stadsbestuur ging hier niet op in.¹¹⁷

De Academie bleef in de praktijk toch verweven met het gilde van St. Lucas. Enkele dekens waren eind jaren zestig betrokken bij het tekenonderwijs en de meester-stukken van de schilders-kamer konden door academiëstudenten naar wens als model worden gebruikt. Samen met de stad Antwerpen verzetten de Dekens zich tegen de vernieuwingen die van de kant van het centralistisch gezag uit Brussel, in de persoon van de landvoogd, zouden moeten worden uitgevoerd naar voorbeeld van de academies in Italië en Parijs.¹¹⁸ In feite ging het hier om de strijd tussen kunstenaar, die zich los van het gilde wilden kunnen ontwikkelen en het gilde dat de macht die zij door het uitoefenen van de gilde -bepalingen bezat, niet wilde verliezen. Pas in de jaren zestig zou de Academie als enige opleiding voor kunstenaars vorm krijgen. De voorvechter op dat moment was de veel jongere Andries Cornelis Lens sinds 1763 leraar-directeur aan de Academie.¹¹⁹ Van Bourscheit was in deze jaren niet meer aan de Academie verbonden. Hoewel Van Bourscheit veel waarde hechtte aan het onafhankelijke aanvullende onderwijs, was hij overtuigd van de waarde van de traditionele

113 In Parijs was er ook een Académie de St. Luc des Arts de peinture et de sculpture, die wedijverde met de Académie Royale de peinture et de sculpture. Van Bourscheit had contact met een van de docenten.

114 De Academie werd door de vrijwillige directeurs "Accademie der Teeeckeninghe, Boetseringe, Perspective ende andere consten" genoemd: Van den Branden op.cit noot 51 op blz.116, brief van 17 augustus 1741 ondertekend door: J.P van Bourscheit, Alexander van Papenhoven (†1757), Petrus Bouttas, Peeter Sniijers, M.J. Geeraerts ende J. Rottiers, zie

ook archief K.A.S.K.A (Koninklijke Academie voor Schone Kunsten te Antwerpen) nr. 190

115 Dit onderwijs had tot 1722 gefunctioneerd en zou uiteindelijk pas in 1767 worden hervat, zie Van den Branden op.cit noot 61 en 62, blz.119ff. en de betreffende K.A.S.K.A. archiefstukken onder nr. 190

116 Van den Branden, op.cit. blz.45 noot 55, 117

117 Van den Branden zag in die ideeën ook een te grote bedreiging voor de voortzetting van de traditie van de Vlaamsche School. De leden van de schilderskamer waren

volgens hem bevreesd dat Lens een grote invloed uitoefende op de landvoogd. Zijn vanuit Frankrijk beïnvloedde ideeën kwamen niet overeen met de Vlaamse werkelijkheid, blz 58. Hoewel de leden van de schilderskamer mogelijk meer gelijk hadden dan Lens, was de verstremgeling van de Schilderkamer en het onderwijs aan de Academie niet in overeenstemming met moderne opvattingen van vrij kunstenaarschap, en belemmerde zij de leerlingen in hun eventuele vernieuwingsdrang

opleiding in de praktijk en was hij waarschijnlijk geen voorstander van een Academie als enige opleiding voor kunstenaars.

In de geschiedschrijving over de Academie is weinig te vinden over de ideologische achtergronden van het conflict tussen de vrijwillige bestuurders en de Dekens van het gilde van St. Lucas. Uit architectuurontwerpen van Vader van Bourscheit en enkele van zijn generatiegenoten blijkt dat er veel belangstelling was voor vernieuwende ideeën en met name voor de klassieke ontwerpen van Noord - Nederlandse en Franse bouwmeesters. Zij waren geïnteresseerd in internationale klassieke richtlijnen.

Het is niet verwonderlijk dat juist Van Bourscheit een van de initiatiefnemers was om het

academische onderwijs los te koppelen van het toezicht van het gilde van St. Lucas.

Binnen het gilde stond men afwijzend tegenover de grote belangstelling voor de klassieke architectuur.¹²⁰

Dat Van Bourscheit zich ook verdiepte in de contemporaine architectuurvoorbeelden zal blijken uit de plattegronden en organisatie van sommige van zijn creaties. In de werken in de Noordelijke Nederlanden was de buitenplaats Sint Jan ten Heere grotendeels daterend van voor 1736 een goed voorbeeld. De centrale middenpartij had een concave gevel bekroond met een tympanon. De zijdelen waren schuin naar voren geplaatst aansluitend op een ronde vestibule die toegang verleende tot de

Salle à l'Italienne. Een modieuze ontwerp uitgevoerd in régence stijl. In dit ontwerp had Van Bourscheit mogelijk meer vrijheid om af te wijken van de traditionele plattegrond doordat hij niet was gebonden aan stedelijke verordeningen.

Uit de periode dat Van Bourscheit bij het onderwijs betrokken was is helaas weinig over de inhoud van het architectuuronderricht bekend. In ieder geval was de klas *tekenen naar het leven* (modeltekenen) goed op gang gekomen, met enige onderbreking tijdens de bezetting van de Fransen van 1746 tot 1748. De *plasterklas*, waar werd getekend naar gipsen modellen, die ook was hersteld door de vrijwillige directeurs, kwam in de jaren zestig

118 Idem, 47 en 48. Het plan van den Prins, den weldoener der schoone kunsten mocht goed geweest zijn. Er waren schoone en voordelige zijden in het plan; maar de grondslag ervan verried toch, dat men de gildemacht wilde, vernietigen, (...). Een van de voorstellen was dat het 'Al den Academieleden vrij zou staan om in geheel het Keizerrijk, hun vak te beoefenen, en gansch onafhankelijk zouden zij wezen van alle gilden en Kunstverbonden, welke van over eeuwen privilegieën bezaten, om door de eendracht machtig te zijn en de kunstenaars te beletten elkaar te benadeelen'. De stad was niet bereid de financiële lasten van de hervormingen te dragen en vond het dus onnodig te redetwisten over die artikelen die strijdig waren met de voorrechten der gilden. Wilde de kunstminnende Prins hun de geldelijke middelen verschaffen, om de Academie op bredere grondslagen te vestigen, dan was men bereid aan zijne goedkeuring een hervormingstelsel van kunstonderwijs te onderwerpen, dat met mindere kosten in Antwerpen betere vruchten zou dragen. Financiële steun werd echter niet toegezegd. Wel werd in 1756 aan de bestuurders van de Academie, vrijdom van stadsdiensten en van alle belastingen geschonken, blz. 49. Cornelis d'Heur nog steeds leraar i.p.v. Van Bourscheit

119 Ibidem, 59, hij geeft hier een samenvatting van de discussie en bezwaren van het St. Lucasgilde. Van den Branden keurt het streven naar onafhankelijkheid af. Hij zegt er een poging in van Lens, wiens

neo-classicistische schilderijen en ideeën te zeer in strijd waren met de traditie van de Vlaamse school, om die ideeën met steun van de Landvoogd, met geweld door te drukken. Deze breuk met de traditie riep tegenstand op (Martenaise als plaatsnijder van het Brusselse Hof onthoudt zich van stemming). In 1764 vertrok Lens met steun van de landvoogd, Karel van Lotharingen, op studiereis naar Italië. Bij terugkomst in 1769 ontstond een openlijke discussie die vergelijkbaar is met de strijd tussen Rubenisten en Poussenisten die eerder in Parijs was gevoerd. Ook in andere landen laaide deze discussie onder invloed van het neo-classicisme opnieuw op. Pas nu werd besloten om de Academie als enige opleiding voor kunstenaars te erkennen. In 1769 werd door de landvoogd voorgesteld de schilders, plaatsnijders, beeldhouders en bouwmeesters der st. Lucasgilde geheel af te scheiden van de ambachten. Van de kant van het gilde bestond uiteraard veel bezwaar. Immers de schilders, beeldhouders, plaatsnijders en bouwkundigen zouden geheel vrij en onafhankelijk worden verklaard van alle vroegere verordeningen en van het toezicht van de oudere meesters. Ieder was vrij om 'zonder verdienste of ondervinding' meester te zijn en leerlingen aan te nemen
120 Wat misschien toch zinvol is om ten overvloede op te merken. De standaardwerken c.q. artikelen geschreven over de

Antwerpse Academie interpreteren de beschikbare gegevens (archieven van St. Lucas, de Academie, de stad Antwerpen) vanuit 19de eeuws nationalistisch standpunt. Het middeleeuwse gilde-systeem werd in deze visie geïdealiseerd, en de ontwikkelingen in het onderwijs werden geïnterpreteerd vanuit hun bijdrage aan het herleven van de eens zo bloeiende Vlaamse School, die grote kunstenaars als Rubens en Jordaens hadden voortgebracht. Gegevens over het onderwijs ontbreken. Van den Branden benadrukte dat het onderwijs bij de meester thuis werd verzorgd en dat de lessen aan de Academie dienden ter aanvulling. De vernieuwingen die van de kant van de landvoogd werden voorgesteld om door een vollediger onderwijspakket de Academie onafhankelijker te maken van het toezicht van de gildemeesters worden volgens Van den Branden afgewimpeld door stad en gilde samen. Volgens Van den Branden zou dit zijn omdat deze vernieuwingen de bloei van de Vlaamse school niet ten goede zou zijn gekomen. De bijdrage van de vrijwillige directeurs en docenten aan het onderwijs blijft in de geschiedschrijving onderbelicht.

pas goed op gang. Het onderwijs in bouw-, doorzicht en meetkunde werd door Van Bourscheit zelf gegeven. Van af 1749 werd hij als docent vervangen door voornoemde Joseph d'Heur. Het onderwijs omvatte toen in ieder geval het bijbrengen van enkele grondregels van de geometrie en de kennis van het perspectief. Kennis van de klassieke architectuurregels was eveneens vereist. Ook werd aandacht gegeven aan het tekenen van plattegronden, doorsneden, gerieflijke en nuttige verdelingen, wentel en andere trappen. Het onderwijs in perspectief en *de ordens der architectuur* werd zo gepresenteerd dat zowel de *oeffenaars der vrije kunsten als ook de konstige ambachten* baat hadden van deze lessen.¹²¹ In de stukken die handelen over het conflict tussen de *vrijwillige directeurs* en de dekens van Sint Lucas, wordt benadrukt dat de Academie destijds in 1663 werd opgericht naar voorbeeld van de Academies te Rome en Parijs. In de beginjaren had deze Academie *queekelingen voorgebrogt, de welken zonder Italien te hebben gezien, (...), zelfs door de vremde konstkenner en levensbeschrijvers worden geacht, dat zij hun volmaecktheijd hebben gaen afvormen op de konstrijke Antiken der schole van Roomen, en andere lofrijke en leerzame overblijfsels der oudheijd.*¹²² Het onderwijs aan de Academie

zou dus in ieder geval een goede vervanging moeten zijn voor de klassieke vorming die kunstenaars kregen tijdens studiereizen naar Rome en Parijs zoals dit in het verleden ook het geval was.

Behalve het noodzakelijke academische onderwijs achtte Van Bourscheit een traditionele degelijke opleiding in de praktijk noodzakelijk. Dit gold voor beeldhouwers en voor architecten. Van Bourscheit had kritiek op het praktijkdeel van de opleiding van o.a. beeldhouwers. De eisen die aan het behalen van de meestertitel werden gesteld volgens de gildebepalingen voldeden niet. In de praktijk bleken vele beeldhouwers slecht opgeleid. In een brief uit 1757 aan *Mijn Heer Pruijst Borgemeester der stat Vlissingen* gaf Van Bourscheit zijn visie op de bestaande opleiding in de beeldhouwers praktijk. In antwoord op een verzoek van de Heer Pruijst schreef Van Bourscheit dat hij er niet, zoals gevraagd, in was geslaagd om een beeldhouwersknecht op te speuren *die capabel is om aan het lantschip van oorlogh te wercken*. In deze brief klinkt de kritiek door die hij had op de opleidingssituatie van beeldhouwers. Met betrekking tot *beelthouders in cieraeten van hout zijn er twee soorten: zij die in clijne cieraet wercken voor boisingen van schouwen en caemers*

en die en sijn voor ue niet dinstigh of niet van het minste nut, maar het moeten een soort zijn dien gewent sijn in groot cieraeten te wercken als die syn van altaere en orgels en ander grof gevelcieraet dat men in die soorte meester beelthouders noemt. Maar zegt Van Bourscheit: *Deze lieden verschillen zeer weinig van een knecht. **Het verschil bestaat er alleen in dat zij een jaar of zo bij een vrije meester hebben gewerkt, en zeven en dertig gulden aan het gilde hebben gegeven zonder een proeve te moeten doen van hun capaciteit, dan worden ze meester genoemd; ze kunnen daarom niet meer dan een knecht, en van die soort zijn hier zeer veel, dat meesten deel slechten mensen zijn (...).*** Van die soort meesters heeft hij toch een bekwame gevonden *raekens syne capacityt is hy seer goet en niet alleen van te wercken maer oock in staet om syne werck op papier te teekenen en te ordonneren en ick soude daer geen bequamer in die soort in dese stat kunnen vinden.*¹²³ In een brief van 24 juni 1757 aan Monsieur Spoede professor aan de Académie de St. Luc à Paris schreef Van Bourscheit dat hij verlegen was om *eenen beelthoudersgast die capabel is om in perfectie merbere figueren te wercken, boven dat wel in figueren te boetseren, (...)* hij zou ook graag een *beelthoudersknecht hebben oft gast die in perfectie in merbere cieraeten can wercken en oock deselve wel can teekene en boetseren (...)*

121 Jacobus Van der Sanden schrijft dit in 1780 in een stuk over het onderwijs ten behoeve van de architectuur. We mogen

er van uitgaan dat Van Bourscheit de inhoud van deze lessen met zijn vervanger heeft besproken.

122 Jacobus van der Sanden, III, 375

123 Copyeboek van Brieve, 23 april 1754, fol 114

omdat hij (Heer Spoede) docent is aan de academie kan hij er over oordelen, **gemijne** (gewonen) **beelthoudersgasten syn hier genoch gelijk aan Ue bekent** is etc.

Van Bourscheit ergerde zich aan het gebrek aan goed opgeleide beeldhouwers, die capabel genoeg waren om plasticiteit aan ornamenten te verlenen. De juiste dimensionering van de ornamenten was een noodzakelijk onderdeel waaraan kenners de kwaliteit van het ontwerp aflazen, volgens opvattingen van *le bon goût*. Van Bourscheit vond in Antwerpen ook nauwelijks beeldhouwers die perfect in marmeren figuren konden werken. Hij had deze beeldhouwers nodig voor grote monumentale opdrachten die hij in de jaren vijftig aannam zoals het epitaaf voor Vrouw Cau-Lonque en het grafmonument voor Pieter Mogge waarvoor hij uiteindelijk de opdracht niet kreeg.

Dit gebrek aan goed opgeleide beeldhouwers was waarschijnlijk ook de reden dat Van Bourscheit in 1748 een lijst in plakaatvorm bestelde bij de *Académie de Saint Luc des Arts et de Peinture et de Sculpture* met hierop namen van degenen die in Parijs dit onderwijs verzorgden.¹²⁴

De Academie fungeerde bij aanvang goed als aanvulling op het onderwijs bij de meester thuis, maar gezien de kritische uitlatingen van Van

Bourscheit waren de normen in het tweede kwart van de achttiende eeuw vervaagd. De gildeverordeningen werden niet langer als bindend gezien, hoewel ze dit officieel nog wel waren tot circa 1764. De combinatie van lessen aan de academie en de opleiding in de praktijk, bij meesters thuis, voldeed in zijn ogen niet meer. De praktijk dat *ieder al was het zonder verdienste of ondervinding mocht meester zijn en leerlingen aannemen* leidde volgens Van Bourscheit tot het ongewenste resultaat, normvervaging ten aanzien van kwaliteit. Tengevolge van deze ontwikkeling was in Antwerpen onder kunstenaars reeds een andere mentaliteit ontstaan. Van Bourscheit ondervond dit aan den lijve toen de gebroeders Baets, de neven die hij zelf heeft opgeleid naar zijn smaak te vroeg voor zichzelf gingen werken. Zijn eigen leerlingen hielden zich ook niet meer aan de ongeschreven regels uit een periode die nu voorbij was. Engelbert Baets trad op als concurrerend architect bij bouwprojecten te Antwerpen en Middelburg. Engelbert Baets volgde tevens lessen aan de Academie en deed in 1749 en 1750, toen hij reeds zelfstandig was gaan werken, mee met het

ornamenten tekenden en boetseerden. Voor zijn eigen werken moest het ornament van hoge kwaliteit zijn, goed geproportioneerd en juist geplaatst.

¹²⁵ *Register der resolutiën, acten ende archiven conceerneerende de opcomste, voortganck ende vernieuwinge*

tekenen naar het leven, waarbij prijzen konden worden behaald.¹²⁵

Welke positie nam Van Bourscheit in?

In 1741 genoot Van Bourscheit zo'n goede reputatie in de stad Antwerpen dat hij enkele van de kapitaalkrachtigste ingezetenen van de stad ertoe wist te bewegen het onderwijs aan de Academie met jaarlijkse donaties te steunen. We mogen aannemen dat deze lieden het met Van Bourscheit eens waren dat een onafhankelijke Academie de stad een nieuw cultureel elan zou kunnen geven. Zelf droegen ze dit idee nog eens extra uit door aan van Bourscheit prestigieuze opdrachten te gunnen.

Deze beschermheren van de Academie stelden de volgende verklaring op: *Alsoo sedert veele jaeren in de stad van Antwerpen is opgerecht geweest een Accademie der teeckeningen, Boetseringe, Perspective etc. nootsaeckelijck tot de schilders, Beeld-houders, Architecten en andere diergelijcke Consten, de welcke met veel lof ende luyjster door de ieveraers in deese consten van tijdt tot tijdt is vervoordert, en vermerdert, en tot soo verre gebroght is geweest, dat daer uijt gesproten sijn alle die*

der vermaerde conincklijke Academie van de teekenconst, perspective etc., Joseph van Entborn 1749-1804. Archief K.A.S.K.A. nr. 303

¹²⁴ idem, 30 februari 1757, brief aan monsieur Rottiers om bij zijn vrienden in Parijs naar beeldhouwers te informeren en 24 juni 1757, brief aan monsieur Spoede, professeur de l'academie st. Luc te parijs idem. Van Bourscheit legde steeds de nadruk op de kwaliteit van zijn medewerkers. Hij werkte graag met medewerkers die zelf ook

vermaerde Meesters die door alle Landen, en Rijcken verspreijt en aen de Hoven van Coningen, ende Princen heel Europa door boven andere in dese consten uijtgeschenen hebben; tot roem van onse stadt Antwerpen, om welke redenen oock in de voorlede Eeuw de Coningen van Spaignien Princen deser landen de selve met genoeghsaeme inkomsten hebben begifticht: dogh al ist dat de Deken van Sinte Lucas gilde dese inkomsten tot hier toe hebben genoten, en geprofiteert, soo is't nochtans tot hunne schande, dat sij, dese Accademie sedert veele jaeren allensken hebben verkort en vermindert en eijndelijck nu bij resolutie de selve geheel hebben afgebroken tot prejudicie van de aenkomenlingen, en tot groote disreputatie van dese stadt verliesende alsoo den wijt beroemden naem van hunne voorsaeten in de voorgenoemde consten, blijvende de Revenuen ondertusschen in hunne handen, waer omme Nochtans soo men vertrouwt van hoogher handt sal worden voorsien, en waer toe alreede devoiren gedaen sijn, en noch gedaen sullen worden: maer ondertusschen om soo Loffelijcke instellinge alhier niet te laeten vergaen ofte stille staen: maer ter contrarie om de selve wederom te brengen tot haeren ouden luyjster, ende tot aenmoedinghe van de Jonckheijt onder hun hebben besloten de costen te besorgen tot het behoorelijck

*houden van dese publiecke const-schole ofte Accademie alhier op de Borse onder de directie van eenige vrijwillige liefhebbers in de voorschreven consten, Bij separate Acte vermeldt die het selve sullen behertigen onder protectie van de onder geteekende, die ieder daer toe geloven te betaelen de somme van seven guldens, en binnen een jaer noghmael t'selve, ingevalle daer in als dan noch niet en sal wesen voorsien.
Actum in Antwerpen den 3 september 1741.*

De namen van de mecaenassen worden ook vermeld. Het zijn de heren: François Schilder en Paul François Schilder beiden wonende bij de Augustijnen, A. du Bois Walhein, A. du Bois, P. L. Baron de Nevelstein, Car. Fr. De Bosschaert en Van Susteren van s'Gravenwesel alle wonende op de Meir, P.L. de Pret de Vorselaer bij St. Jacobs, Joannes Moretus op de Vrijdagsmarkt, ridder G.P. van Horne en Joseph Meijers in de Lange Gasthuisstraat, J.X. du Bois en N. J. Charlé in de Lange Nieuwstraat, Josephus Bosschaert en Jean van Lancker in de Keizerstraat, P. van Schorel in Kipdorp, T.J. de Bie in den op de Meir en Joannes Dormer in de Venusstraat.¹²⁶ De meeste beschermheren waren ook opdrachtgever van Van Bauscheit.

In de voetnoten vermeldde Van der Sanden de bekende werken van Van Bauscheit. Hij verwees naar een manuscript, door Van Bauscheit zelf opgesteld, waar deze de werken van zijn hand vermeldde. Van der Sanden schrijft dat hij er bij Van Bauscheit op heeft moeten aandringen om het gebouw voor Joan Alexander van Susteren nog te vermelden omdat van Bauscheit nogal nalatig was in de laatste jaren. Dit laatste blijkt ook uit de administratie van Van Bauscheit die in de jaren zestig onvolledig werd bijgehouden. Zie *bijlage I voor de tekst van Van der Sanden* Enkele belangrijke werken van Van Bauscheit kwamen in samenwerking met deze opdrachtgevers tot stand. De inspanningen van Van Bauscheit om de Koninklijke Academie van Schone Kunsten voor Antwerpen te behouden leverden hem interessante opdrachten op. Zie voor passages in Van der Sanden *Bijlage I*

126 archief K.A.S.K.A. 5a, onder 193